

УДК 378.14

СТУПЕНЕВА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ В УКРАЇНІ: НАУКОВИЙ АПАРАТ, ІСТОРІЯ, ПЕРСПЕКТИВИ

Анна Старєва

Автор актуалізує проблему ступеневої підготовки вчителя в контексті напрацювання нової нормативно-правової бази в галузі вищої педагогічної освіти України, висловлює думку щодо застосування компетентнісного підходу в реалізації методичної підготовки педагога.

Ключові слова: ступенева підготовка, компетентнісний підхід, бакалавр, магістр, підвищення кваліфікації вчителя.

УРОВНЕВАЯ ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЯ В УКРАИНЕ: НАУЧНЫЙ АППАРАТ, ИСТОРИЯ, ПЕРСПЕКТИВЫ

Анна Старєва

Автор актуализирует проблему уровневой подготовки учителя в контексте наработки новой нормативно-правовой базы в отрасли высшего педагогического образования Украины, выражает мнение относительно применения компетентностного подхода в реализации методической подготовки педагога.

Ключевые слова: уровневая подготовка, компетентностный подход, бакалавр, магистр, повышение квалификации учителя.

GRADUAL TEACHER TRAINING IN UKRAINE: SCIENTIFIC VOCABULARY, HISTORY, PERSPECTIVES

Anna Stareva

The problem of gradual teacher training in the context of new normative and legal base in the sphere of higher pedagogical education of Ukraine is under the author's consideration. The author expresses her idea concerning implementation of competence-based approach in realization of methodical teacher training.

Key words: gradual teacher training, competence-based approach, bachelor, master's degree, in-service teacher training.

Підвищення якості підготовки вчителя є однією з актуальних проблем не тільки для України, але й для всього світового співтовариства. Вирішення цієї проблеми пов'язано з модернізацією її змісту в умовах ступеневої освіти як під час здобуття певного освітньо-кваліфікаційного рівня, так і під час підвищення кваліфікації; оптимізацією способів та технологій організації освітнього процесу; переосмисленням його мети і результату.

Відповідно до цілей, спрямованих

на інтеграцію в єдину європейську спільноту, формування змісту української вищої педагогічної освіти має відбуватися з урахуванням загальноєвропейських тенденцій, розумінням стратегії її розвитку, що вибудовується в Україні в останні роки [11, с. 6 – 7].

Витоки сучасних європейських інтеграційних процесів у вищій освіті слід ототожнювати з підписанням представниками Європи низки важливих документів: Великої Хартії Університетів (1988), де проголо-

шувалася прихильність університетів до європейської гуманістичної традиції, Лісабонської конвенції (1997) про визнання кваліфікацій для системи вищої освіти європейського регіону та Сорбонської декларації (1998) [1] щодо узгодження структури вищої освіти. Болонський процес (1999) уможливив узгодження спільних вимог, критеріїв та стандартів національних систем вищої освіти й досяг домовленості про створення єдиного європейського освітнього простору.

Принцип *ступеневості* є фундаментальним принципом професійної підготовки педагогів у країнах, які приєдналися до Болонського процесу.

Темі професійної підготовки педагогів в умовах ступеневої освіти приділялася значна увага, зокрема предметами дослідження ставали: *методологічні основи ступеневої професійної підготовки фахівців у системі неперервної освіти* (С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало); *порівняльний аналіз ступеневої освіти* (В. Козаков, Т. Копманова, Л. Пуховська); *проблема наступності* (В. Бондар, О. Галус, Р. Гуревич, Ю. Зінковський, А. Кухта, В. Манько, О. Мороз, В. Мадзігон, Н. Ничкало, В. Сухомлинський, В. Шморгун); *аналіз історичного досвіду минулого України щодо підготовки майбутнього вчителя* (А. Алексюк, Н. Дем'яненко, Т. Завгородня, М. Євтух, В. Курило, І. Курляк, В. Майборода); *теоретичні засади підготовки майбутніх учителів* (Є. Барбіна, В. Бондар, А. Глузман, О. Дубасенюк, Н. Кічук, О. Пехота, С. Сисоєва, Г. Троцько).

Метою цієї статті є актуалізація ступеневої підготовки вчителя в контексті напрацювання нової нормативно-правової бази в галузі вищої педагогічної освіти України, урахуванні досвіду вітчизняної вищої ступеневої освіти, пошуку наукових підходів до її

ефективної реалізації.

Тенденція ступеневої освіти, започаткована ще в минулих століттях, у досить трансформованому вигляді дійшла до нашого часу. З 1992 року в Україні відроджено чітку ступеневу систему підготовки фахівців: I ступінь – бакалавр – вища базова освіта певного напрямку, II ступінь – спеціаліст, магістр – повна вища освіта певного напрямку.

На законодавчому, офіційному рівні ступеневість з'явилася в Законі України «Про освіту» (стаття 30, п. 2) у редакції 1996 року [8, с. 253 – 278], на основі якого були прийняті: Закон України «Про вищу освіту» [4], затверджені Постанова Кабінету Міністрів України № 507 «Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями» [9], Постанова Кабінету Міністрів України № 65 «Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)» [7, с. 375 – 381], Національна програма «Вчитель» [12] і Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.10 № 787 «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра» [7].

Запровадження ступеневої вищої освіти в Україні значно розширило правові рамки фахівців, про що свідчить ратифікована Верховною Радою України конвенція «Про визнання кваліфікацій вищої освіти в європейському регіоні» (Лісабон, 1997 р.) [10].

Учасники Болонського форуму (1999) схвалили *двоступеневу* систему вищої освіти, що запроваджується на основі двох ключових навчальних циклів: *незакінчена вища* (додипломна) освіта і *закінчена вища* (після-

дипломна) освіта, причому тривалість першого циклу – *не менше трьох років*. Учений (академічний) ступінь, що присвоюється по завершенні першого циклу, на європейському ринку праці має сприйматися як відповідний рівень кваліфікації. По завершенні першого циклу вищої освіти присвоюється *вчений (академічний) ступінь бакалавра*.

Кінцевим результатом другого циклу навчання протягом 1–2 років має бути *вчений (академічний) ступінь магістра*, як у багатьох європейських країнах. Навчання на другому циклі йде за індивідуальними програмами, у складанні яких активну участь беруть студент та науковий керівник.

Сьогодні у вищих навчальних закладах України здобуття вищої освіти за педагогічними спеціальностями здійснюється також ступенево або неперервно залежно від вимог до рівня оволодіння певною сукупністю професійних компетентностей, необхідних для майбутньої педагогічної діяльності (Стаття 6, п. 2) [4].

Підготовка фахівців для галузі освіти регламентується статтею 7 Закону України «Про вищу освіту» й здійснюється за двома ступенями: «бакалавра», «магістра» [4].

Бакалавр – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти, що здобувається на основі повної загальної середньої освіти і передбачає оволодіння особою відповідною освітньо-професійною програмою та набуття компетентностей для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності. Нормативний термін навчання за освітньо-професійною програмою бакалавра на основі повної загальної середньої освіти становить три-чотири роки. Освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра може

здобуватися на основі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста. Строк навчання може зменшуватися на один-два роки. Підготовку бакалаврів в Україні здійснюють університети, академії, коледжі [4].

Магістр – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти, що здобувається на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра й передбачає оволодіння особою відповідною освітньо-професійною програмою та набуття компетентностей для виконання завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності. Нормативний термін навчання за освітньо-професійною програмою магістра на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра становить півтора-два роки. Підготовку магістрів здійснюють університети, академії [4].

Запровадження ступеневої системи вищої освіти й уведення нових освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр» та «магістр» надало широкі можливості для задоволення освітніх потреб конкретної особи, забезпечило гнучкість загальноосвітньої, загальнокультурної та наукової підготовки майбутнього вчителя, уможливило підвищення їх соціального захисту на ринку праці та інтеграцію у світове освітянське співтовариство.

У 2001 році вступив у дію «Комплекс нормативних документів для розробки складових системи стандартів вищої освіти», де регламентовано нові вимоги до вищої освіти і відповідної підготовки фахівця, що обумовлені ідеями та принципами ступеневої освіти в Україні [3].

Актуальність розв'язання науково-організаційних проблем ступеневої професійної підготовки педагогів зу-

мовлена потребами практики, насамперед соціальними проблемами підвищення статусу працівника освіти відповідно до здобутого ним рівня чи ступеня готовності виконувати складні специфічні педагогічні функції. Соціальний сенс полягає ще й у тому, щоб у процесі реалізації ідеї ступеневої професійної підготовки виявити той людський потенціал, який природно, генетично забезпечує ефективність праці вихователя, учителя, викладача, освітнього менеджера, дослідника педагогічних проблем. Ступенева професійна підготовка педагогів зумовлена потребою підвищення конкурентоспроможності та мобільності вчителя на ринку праці в контексті внутрішніх (утвердження ринкових і демократичних відносин) та зовнішніх (глобалізація і становлення інформаційного суспільства) суспільних змін, що відбуваються в Україні та світі. Щорічне подвоєння обсягу інформації та наукових знань, соціального й педагогічного досвіду, зміни форм культурної комунікації та духовно-психологічних умов життєдіяльності суспільства формують своєрідний виклик професійній кваліфікації педагога, потребують її модернізації. Ступенева підготовка педагогічних кадрів в Україні є ефективною відповіддю на цей виклик, тому що віддзеркалює особливості опрацювання важливих науково-педагогічних проблем, пов'язаних із навчальним процесом у вищій школі.

У числі засад і факторів, що обумовили виникнення концепції ступеневої освіти, нами вирізнено:

- демократизацію суспільства, формування нових соціально-економічних структур із орієнтацією на ринкові відносини;
- вплив мобільності й мінливості професійної педагогічної діяльності на зміст і рівень (ступінь)

майбутнього педагога, що визначається його адаптаційними змінами;

- забезпечення випускникам можливості здійснювати професійну кар'єру;
- диференціація вимог до характеру та змісту педагогічної освіти і професійної підготовки фахівців із вищою освітою різних освітньо-кваліфікаційних рівнів;
- уведення механізму об'єктивного педагогічного контролю з визначення результатів діяльності системи вищої освіти і навчальних досягнень студентів за технологією стандартизованого тестування.

У вищих педагогічних навчальних закладах на сьогодні вже склалася ступенева система підготовки вчителів різного профілю, хоча вона до цього часу не набула рис системності та процесуальності.

Фахова підготовка педагога на кожному освітньо-кваліфікаційному рівні носить відносно завершений характер, бо випускник ВНЗ будь-якого рівня отримує диплом про педагогічну освіту з правом викладання за своїм фахом. Кожен такий рівень характеризується специфікою завдань навчального процесу, характером практичної підготовки, посиленням наукової складової, набуттям певного досвіду самостійної роботи, особливостями фізичного та психологічного розвитку студентів тощо.

Неперервна програма підготовки на здобуття найвищого освітньо-кваліфікаційного рівня реалізується, як правило, у ВНЗ третього і четвертого рівнів акредитації [2, с. 4]. Поглибити, розширити й оновити свої професійні знання, уміння і навички на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду

дипломованому фахівцю можливо в закладах післядипломної педагогічної освіти.

Диференційовано здійснити підготовку (здобути наступний освітньо-кваліфікаційний рівень підготовки чи отримати іншу спеціальність за базовою підготовкою вчителя) можливо особі за потреби як у ВНЗ за педагогічними спеціальностями, так і в закладах післядипломної педагогічної освіти.

Значною перевагою ступеневої освіти є її *наступність* і *мобільність*. Так, отримавши якісну підготовку на профільному рівні базової середньої освіти, випускник має можливість здійснити свій професійний маршрут, вступивши на відповідну спеціальність у педагогічний ВНЗ. Рівень бакалавра забезпечує йому базову вищу освіту. У разі життєвої і професійної переорієнтації студент може здобути рівень спеціаліста й магістра з іншої спеціальності в іншому ВНЗ. Розпочавши свою професійну кар'єру, учитель має можливість підвищити свій професійний рівень у системі післядипломної освіти. Ступенева професійна підготовка дає можливість розвантажити навчальні програми, особливо в умовах створення комплексу на рівні регіону *«школа – педагогічне училище – коледж – педагогічний університет – заклад післядипломної педагогічної освіти»*. Це вивільняє час для самостійної роботи, забезпечує цілісність і наступність професійної підготовки.

Запровадження ступеневої системи освіти передбачає визначення *кваліфікаційних умов вищої освіти*, які досягаються в університеті засвоєнням певної кількості теоретичних та практичних дисциплін упродовж періоду навчання. Педагогічну підготовку фахівців слід розглядати як систему, у якій є професійні вміння відповідно до функціональних обов'яз-

ків майбутніх педагогів стосовно їх посад (учителя-предметника, класовода тощо) та вимог із урахуванням росту потреб роботодавців (адміністрації навчального закладу, відділів освіти).

Класифікація ступенів та кваліфікацій має важливе значення, тому що їх присвоєння свідчить про важливі перехідні рубежі від системи освіти до ринку праці в межах конкретної країни.

У контексті Міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО – 2011) *«кваліфікація»* визначається як здатність робітника виконувати конкретні завдання та обов'язки в рамках певного виду діяльності. Вона має такі два параметри:

1) *рівень кваліфікації*, який визначається складністю, об'ємом завдань та обов'язків, що виконує робітник;

2) *кваліфікаційна спеціалізація*, яка визначається певною галуззю потрібних знань.

У сфері праці *«кваліфікація»* визначається як рівень підготовки, ступінь придатності до якого-небудь виду праці. При цьому підкреслюється, що фахівці однієї професії можуть мати різну кваліфікацію; незалежно від кваліфікації фахівця перелік параметрів, які характеризують усіх фахівців однієї і тієї професії, однаковий; відмінність фахівців однієї професії, але різної кваліфікації, визначається значеннями параметрів, які характеризують кваліфікацію фахівця.

Отож, для визначення кваліфікації педагога необхідно передбачити: перелік параметрів (загальних та суттєвих ознак) діяльності педагогічного працівника; значення цих параметрів, щоб запровадити рамки (межі) кваліфікації, що дозволять відрізнити її від інших кваліфікацій, пов'язаних із цією професією.

Термін *«кваліфікація»* у Європі за Лісабонською декларацією використо-

вується для позначення довільного посвідчення, сертифіката, диплома чи грамоти, які засвідчують успішне виконання певної освітньої програми в конкретній предметній галузі.

Таким чином, у визначенні кваліфікації є розбіжності.

Маючи освітню кваліфікацію, випускник вищого навчального закладу в Європі має право працевлаштуватися в певній *предметній галузі*. Він самостійно влаштовується на ринку праці.

Для вищої педагогічної освіти в контексті Болонського процесу найбільше значення має той факт, що в Україні в межах діяльнісного підходу специфікація терміна «кваліфікація» змістовно більш наповнена та диференційована. Саме тому програма вищої педагогічної освіти більш вимоглива, але менш гнучка, оскільки відповідно до Закону України «Про вищу освіту» вища професійна освіта спрямована на певну первинну посаду (учителя-предметника) й не враховує його професійного зростання (адміністративну педагогічну посаду).

«Професійна» кваліфікація більш об'ємна, ніж «освітня» за рахунок «набору обов'язків». Однак за рахунок цих же «обов'язків» має місце звуження обсягу та складності завдань певної предметної галузі, що вивчаються, оскільки їх необхідність і достатність обумовлюються «обов'язками», а не визначеною глибиною знанневого поля предметної галузі.

Випускник вищого навчального закладу України має працевлаштуватися на *первинну посаду*, яка передбачена Галузевим стандартом певного освітньо-кваліфікаційного рівня підготовки. Працевлаштування випускників в Україні покладено на вищі навчальні заклади, а це у свою чергу зумовлює тісні договірні зв'язки ВНЗ із роботодавцями.

Національна рамка кваліфікацій, проект якої обговорюється в Україні, ґрунтується на принципах ієрархічності та наступності кваліфікаційних рівнів (яких установлено 10), сумісності з європейськими рамками кваліфікацій, гнучкості, прозорості та на компетентнісному підході до опису кваліфікацій [5].

Компетентність постає як динамічна комбінація знань, розуміння, умінь, цінностей, інших якостей особистості, що описуються в термінах результатів навчання.

Аналіз закладених у проекті *компетентностей* підводить до розуміння того, що закладами післядипломної педагогічної освіти має бути забезпечений *шостий рівень* кваліфікації, що характеризується здатністю вчителів до вирішення складних спеціалізованих завдань та практичних проблем у галузі професійної педагогічної діяльності або навчання, що пов'язані із застосуванням предметних теорій та методів відповідних наук, характеризуються комплексністю та недетермінованістю умов. У основі рівня мають бути сформовані: концептуальні *знання* в галузі навчання та професійної діяльності, включаючи певні знання сучасних досягнень предмета викладання, критичне осмислення основних педагогічних теорій, принципів, методів і понять у галузі навчання та професійної діяльності; *уміння* вирішувати складні непередбачувані завдання та проблеми в спеціалізованих сферах педагогічної професійної діяльності та/або навчання, яке передбачає збирання й інтерпретацію інформації (даних), вибір методів та інструментальних засобів, застосування інноваційних підходів; навички певних *комунікацій*, як то донесення до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень та власного досвіду в

галузі професійної діяльності, сформує здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію.

Здобуття особою педагога шостого кваліфікаційного рівня наділить його такими функціями *автономності та відповідальності*, як: управління комплексними діями або проектами (міжнародного, всеукраїнського, регіонального рівнів), відповідальність за прийняття рішень у непередбачуваних умовах, за професійний розвиток учнів в умовах профільного навчання, сформує здатність до власного подальшого навчання з високим рівнем автономності.

Практика реалізації компетентнісного підходу в цілому виправдовує очікування роботодавців та студентів у частині підвищення рівня прозорості змісту спеціальностей ВНЗ та якості освіти. Але впровадження визначає і ряд пріоритетних завдань, які потребують вирішення в частині: підстав для виділення рівнів підготовки фахівців у структурі ВНЗ; гармонізації навчальних планів із точки зору структури, програм і методів навчання; динаміки змін змісту навчання залежно від змін кон'юнктури ринку праці, конкретних потреб роботодавців, регіональних особливостей. Якщо перше вирішується, як правило, засобами державних стандартів (рівень галузевого міністерства), то проблема якісного й ефективного змісту освіти коригується на рівні конкретного ВНЗ.

У процесі розробки стандартів ураховуються процеси створення єдиного освітнього простору в Європі. Рекомендації щодо нормативних вимог визначаються згідно з Лісабонською конвенцією і Болонською декларацією. Але аналіз ситуації у вищій педагогічній освіті України дозволяє стверджувати про існування непослідовності у змісті ступеневої освіти, дисбалансі за рівнями підготовки

(бакалавр-магістр), що має своє логічне обґрунтування із-за відсутності сучасних державних стандартів.

У зв'язку з цим трактування та виконання спільних текстів стандартів і концепцій суттєво різняться в кожному ВНЗ, що призводить до якісних і кількісних відмінностей компетентностей фахівців схожих спеціальностей. Для прикладу – відсутність державних стандартів магістрів із галузі знань «Педагогічна освіта», напряму підготовки «Професійна освіта», спеціальності «Історія» (8.01010401) та стандартів магістрів із галузі знань «Гуманітарні науки», напряму підготовки «Історія*» (здійснення підготовки з присвоєнням кваліфікації вчителя або викладача вищого навчального закладу за умови виконання психолого-педагогічної, методичної та практичної програми підготовки відповідно до галузевого стандарту педагогічної освіти), спеціальності «Історія», (8.02030201) призвела до суттєвої різниці в змісті викладання фахових дисциплін й результатах – магістерських компетентностях майбутнього вчителя історії [6].

У цьому ми наблизилися до Франції, з яскраво вираженою політикою регіональної децентралізації, де концептуальні тексти стандартів відсутні, регіональні та міжвузівські відмінності найбільш значущі.

Серед проблем сучасної вищої школи в Україні виділяється питання співвідношення академічної освіти, що дає можливість зростання в академічному плані, та професійної освіти, що дає можливість швидко адаптуватися на ринку праці. У цьому аспекті Україна намагається зберегти кращі традиції фундаментальної освіти й фундаментальної підготовки.

Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти в Україні формально поєднує в програмах освіти як

академічну, так і професійну спрямованість. Сьогодні це призводить до проблеми формування змісту освіти. З одного боку, скорочується навчальний час, що необхідний для глибокого розуміння предметів соціально-економічної та природничо-наукової спрямованості (тобто для фундаменталізації освіти), з другого боку, страждає практична підготовка майбутніх учителів, оскільки вони не отримують повноцінних навичок професійної роботи (тобто не отримують визначеного рівня кваліфікації).

Вища школа готує випускника не до конкретного робочого місця, а до вільного пошуку роботи на ринку праці. В Україні дотепер існує надмірно дробова й еkleктична система записів у документах про вищу освіту. Потенційний роботодавець повинен пізнавати в першу чергу запис, що відповідає номенклатурі професій (спеціальностей), які затребувані на ринку праці.

Перегляд статусу кваліфікацій в українській освіті буде означати зміну орієнтирів: від підготовки студента до майбутнього примусового «розподілу» настав час перейти до нової філософії освіти, заснованої на підготовці випускника вищого навчального закладу для конкретного ринку праці.

НАПН України на сьогодні перспективними моделями підготовки педагогічного персоналу вважає дві [3]: *інтегрованого магістра* (нині спеціаліст) із ранньою педагогічною спеціалізацією (у педагогічних університетах та інститутах) – традиційний для нашої системи освіти; *двоциклову підготовку бакалавра – магістра* з пізнішою педагогічною спеціалізацією (у класичних університетах) – європейський варіант освіти.

Одним із важливих ресурсів, на основі якого можливо суттєво вплинути на процес ефективного формування

професійних компетентностей майбутніх учителів у контексті переходу на двоступеневу систему «бакалавр – магістр» та інноваційних процесів, що відбуваються в шкільній освіті, є якісно нова за змістом та формою модель системи методичного навчання майбутніх учителів. Однак, необхідно враховувати, що орієнтація на формування методичних компетенцій студентів педагогічних спеціальностей, їх розвиток у процесі навчання, використання їх вікових та індивідуальних особливостей не досягається за рахунок простого збільшення годин на відповідні дисципліни в навчальних планах чи введення спецкурсів, спецсеінарів.

Зміна парадигми вищої педагогічної освіти, моделювання її на основі врахування двоступеневої системи підготовки означає необхідність концептуального перегляду в дидактиці та навчально-предметному забезпеченні процесу навчання студентів (навчальних планах, програмах дисциплін методичного спрямування) змісту, що дозволить формувати в майбутніх учителів необхідні професійні компетентності.

Перехід вищої педагогічної школи до ступеневої системи освіти передбачає оновлення змісту базової педагогічної освіти бакалаврів, а також розробки змісту, форм і методів педагогічної підготовки магістрів як фахівців найвищого кваліфікаційного рівня, які в майбутньому поновлять склад науковців із різних галузей науки, викладачів вищих навчальних закладів, спеціалізованих середніх навчальних закладів із поглибленим вивченням окремих предметів, гімназій, ліцеїв, коледжів та управлінський освітянський корпус.

Провідною метою вищої педагогічної освіти є формування особистості фахівця – учителя, а його рушійною силою – необхідність відповідати

постійно змінним вимогам суспільства (ідеям, теоріям, концепціям) і ринку праці (школі).

Ці факти визначають необхідність розглядати якість вищої освіти педагога як інтегральне комплексне поняття, що полягає в характеристиці вищої педагогічної освіти як явища, системи і результату.

Головним критерієм якості вищої педагогічної освіти є рівень розвитку особистості професіонала, який відповідає вимогам суспільства, очікуванням потенційних роботодавців і запитам самого молодого фахівця.

Професійна компетентність учителя – це складний освітній феномен. Багаточисельні категорії, що характеризують понятійно-термінологічний апарат дослідження (компетентнісне вчення, компетентнісна модель, компетентнісна поведінка тощо), відображають широту і різносторонність аналізованого явища. Формування предметно-методичної компетентності вчителя в рамках компетентнісної моделі освіти передбачає оновлення всієї нормативної бази: від Закону України «Про вищу освіту» і Національної кваліфікаційної рамки до навчальних планів та програм дисциплін відповідно до державної моделі ступеневої освіти і регіональних потреб підготовки фахівців.

Початок другого десятиріччя XXI ст. охарактеризувався зміною стандартів шкільної освіти, а відтак і безпосередньо вплинув на вищу освіту майбутнього вчителя згідно з новими концептуальними засадами інтеграції в європейський освітянський простір. Новий Проект Державного стандарту базової і повної середньої освіти [13] спрямований на формування **соціально-педагогічної моделі випускника загальноосвітнього навчального закладу**, яка відображає кінцеву мету загальної середньої освіти – грома-

дянина України, підготовленого до життя в сучасному суспільстві, здатного навчатися впродовж життя, оперувати й управляти інформацією, приймати виважені рішення, ефективно взаємодіяти з людьми, усвідомлювати свою роль у державі та світі, адекватно реагувати на проблеми й виклики часу і нести відповідальність за власні вчинки, досягати творчої самореалізації.

Базовими в оновленні стандарту стали *особистісно зорієнтований, компетентнісний і діяльнісний* підходи, що забезпечують розвиток різнобічних здібностей учнів, сприяють формуванню ключових та предметних компетентностей, спрямовані на розвиток умінь і навичок життєдіяльності особистості, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції із соціокультурним середовищем, природним довкіллям тощо. Урахування й застосування цих підходів у вищій професійній школі дозволяють максимально забезпечити інтереси майбутнього фахівця і роботодавця.

У зв'язку з формуванням загальноєвропейського ринку праці відбувається створення єдиного освітнього простору, де вимоги до підготовки фахівців різних рівнів вищої професійної освіти повинні відповідати як національним, так і загальноєвропейським потребам. Означене зауваження дає нам підстави стверджувати, що в процесі підготовки фахівців (бакалаврів, магістрів) і підвищення їх кваліфікації стає актуальною проблема вибору методології при формуванні змісту робочих програм, визначенні форм і методів навчання, що відповідають компетентнісному змісту спеціальності, а вища педагогічна освіта потребує створення сучасних державних стандартів із урахуванням загальноєвропейських освітніх тенденцій і

змісту базової професійної освіти і національних особливостей, регіонального освітнього компонента й можливостей розвитку індивідуальної траєкторії майбутнього вчителя.

Оцінка компетентності майбутнього педагога має включати не тільки першочергові технологічні вимоги до роботи, навичок та завдань, котрі мають професійно виконуватися, але має відображати більш широкі аспекти, що необхідні для того, щоб відповідати в повному обсязі тому, що очікується від компетентної роботи випускника на посаді вчителя-предметника:

- робота в широкому спектрі професійно-педагогічних та предметно-методичних ситуацій;
- професійне передбачення, готовність та робота в умовах інновацій;
- адаптація до нових та змінних вимог.

Тож, зміст ступеневої підготовки вчителя багато в чому залежить від таких чинників, як: політика держави щодо актуальності освіти та напрямів її розвитку; рівень розвитку нормативної бази педагогічної галузі (державні стандарти, навчальні програми, підручники); якості наукового і методичного забезпечення процесу викладання дисциплін; специфіка

напряму функціонування певної шкільної галузі; ліцензійні вимоги щодо організації фахової підготовки на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях; загальний зміст навчального плану майбутнього вчителя.

Висновки. Задекларований перехід до ступеневого навчання змінює структуру вищої освіти вчителя, вимагає створення нових за формою і змістом нормативних документів планування навчального процесу. Для підготовки вчителів у системі ступеневої освіти необхідно створити спеціальну структуру навчання зі зміною характеру професійної підготовки в бік її практичної зорієнтованості, предметно-методичного насичення, реалізацією наступності в навчальному процесі, забезпеченням взаємозв'язку дисциплін, оптимальними навчальними планами і освітньо-професійними програмами, що можливе за умови реалізації інноваційних технологій навчання, базовими компонентами яких є: модульна організація навчання; новітнє методичне та програмне забезпечення навчально-виховного процесу; систематичний поетапний контроль навчальної діяльності на основі рейтингової методики оцінювання знань.

Література

1. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) / [упоряд. : М. Ф. Степко, Я. Я. Болубаш, В. Д. Шинкарук та ін. ; МОН України]. – К. – Тернопіль : Вид-во «Економічна думка» ТАНГ, 2003. – 60 с. – (Інтеграція вищої освіти України в європейський освітній простір).
2. Болубаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти : навч. посібник для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти // Я. Я. Болубаш. – К. : ВВП «КОМПАС», 1997. – 64 с.
3. Комплекс нормативних документів для розробки складових системи стандартів вищої освіти. Додаток 1 до наказу МОН України від 31.07.98 № 285 зі змінами та доповненнями, що введені розпорядженням Міністерства освіти і науки України від 05.03.01 № 28-р. // Інформаційний вісник «Вища освіта». – 2003. – № 10. – 82 с.
4. Андрущенко В. П. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку

освіти в Україні (друге видання) / Нац. акад. пед. наук України ; [авт. : В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, М. І. Бурда та ін. ; редкол. : В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), В. М. Мадзігон (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. – К. : Пед. думка, 2011. – 304 с. – (До 20-річчя незалежності України).

5. Про вищу освіту : Закон України від 26.12.02 № 2984-III // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 20. – 134 с.

6. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій України : Проект Постанови Кабінету Міністрів України. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/index.php/ua/>

7. Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнями спеціаліста і магістра : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.10 № 787. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

8. Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) : Постанова Кабінету Міністрів від 20 січня 1998 р. № 65 // Нормативно-правові документи з питань вищої освіти [Текст] : закони і законодавчі акти / Уклад. : Т. Дудник, Т. Іщенко, Н. Хоменко ; за ред. Я. Я. Боллобаба. – К., 2004. – 304 с.

9. Про освіту : Закон України від 23.03.96 № 100/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 21. – С. 253 – 278

10. Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.05.97 № 507. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

11. Про ратифікацію Конвенції кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні : Закон України від 03.12.99 № 1273-XIV. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

12. Проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки. Офіційне видання. – Київ : Видавничий дім «Букрек», 2011. – 32 с.

13. Проект державного стандарту базової і повної середньої освіти. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/index.php/ua//zvyazki-z-gromadskisty-ta-zmi>

14. Цільова комплексна програма «Вчитель» // Освіта України. – 1996. – № 64.

Key Competences for Lifelong learning : A European Reference Framework – IMPLEMENTATION OF "EDUCATION AND TRAINING 2010", Work programme, Working Group B "Key Competences", 2004.